

HISTORISCHE KLASSIEKERS

Lesbrief

Aagje Deken en Betje Wolff

Docentenversie

Deze lesbrief hoort bij de podcastreeks [Historische klassiekers](#) van Fixdit.

De opdrachten voldoen aan de nieuwe eindtermen van het schoolvak Nederlands.

Bij deze lesbrief hoort een antwoordmodel dat docenten die met hun school-account mailen kunnen opvragen bij mjklaver@gmail.com of jokebrasser@gmail.com.

Doelgroep

Deze lesbrief is bedoeld voor leerlingen in de bovenbouw havo/vwo (Nederland) en ASO, 3e graad (Vlaanderen)

Benodigheden

- Lesbrief Aagje Deken en Betje Wolff Leerlingenversie
- De hertalingen/bewerkingen van Abdelkader Benali, bijgevoegd en [hier](#) te vinden.
- Antwoordmodel

Leerdoelen

De leerling weet wie Aagje Deken en Betje Wolff waren en in welke periode zij schreven.

De leerling kan aangeven wat de *Economische liedjes* zijn en wat het doel van deze bundel was.

De leerling begrijpt hoe literatuur in de 18e eeuw werd gebruikt om ideeën en waarden te verspreiden.

De leerling kan passages uit het liedje 'De braave sleepersknegt' uitleggen en interpreteren.

De leerling gebruikt tekstcitaten om een standpunt te onderbouwen tijdens een debat.

De leerling leert kritisch luisteren, tegenargumenten herkennen en de eigen mening op basis van tekstbewijzen formuleren.

De leerling herkent ideeën over creativiteit in een hertaling van een historische tekst.

De leerling denkt na over wat creativiteit is en formuleert gedachten hierover in een zelfgekozen metafoor.

Tijdsduur

2 à 3 uren

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief
AAGJE DEKEN EN BETJE WOLFF

1. Introductie door de docent (ca. 15 minuten)

Korte introductie Aagje Deken en Betje Wolff (1804)

Aagje Deken en Betje Wolff zijn misschien wel de bekendste schrijfsters van de achttiende eeuw. Na het overlijden van Wolffs echtgenoot, een dominee, trokken de twee vriendinnen bij elkaar in en begonnen ze samen te schrijven. De briefroman *De Historie van mejuffrouw Sara Burgerhart* (1782), een opvoedkundige roman over een typisch burgermeisje dat in moeilijke omstandigheden terecht komt, is hun bekendste werk, maar ze schreven nog zoveel meer. Ze publiceerden ook beiden al voordat ze elkaar leerden kennen.

In deze lesbrieven staan twee minder bekende teksten centraal. Allereerst de poëziebundel *Economische liedjes* waarmee ze zichzelf uit de armoede schreven. Na het overlijden van Wolffs echtgenoot woonden beide vriendinnen samen in een klein huisje in de Rijk. Ze hadden een beperkt inkomen en schreven in die periode ongelooflijk veel, om de kachel te laten branden. Na deze magere jaren braken er betere tijden aan, dankzij erfenissen en de opbrengsten van hun schrijfwerk.

De tweede tekst die aan bod komt is de innerlijke dialoog 'Aan mijn geest' (1774), van Betje Wolff, waarin ze terugblikt op haar ontwikkeling als schrijfster.

Bronnen voor de docent

- Podcastaflevering Fixdit Historische Klassiekers 9: <https://fixdit.nu/podcast/aflevering-9-deken-en-wolff/>
- De hertalingen door Abdelkader Benali, [hier](#) te vinden.
- Pagina over de verlichting op literatuurgeschiedenis.org
- *Economische liedjes* op [DBNL](http://dbnl.nl)
- Klassiekers in de Klas over [Sara Burgerhart](#)

2. Leerlingen aan het werk

Opdracht A aandachtspunten docent:

Het begrip 'economisch' in de titel van de bundel verwijst naar 'maatschappelijke vooruitgang,' niet naar economie.

Laat elke groep argumenten verzamelen uit de tekst. Deel per groep de richtvragen uit. NB: laat ze niet elkaars vragen lezen.

Laat leerlingen het origineel gebruiken en de vrije hertaling als hulpmiddel ernaast leggen. Bij gebruik van citaten: verwijzen naar origineel.

Opdracht A Debattoefening 'De braave sleepersknecht'

Stelling: Het liedje 'De braave sleepersknecht' is vooral braaf en moralistisch.

Groep A: verdedigt de stelling. De nadruk ligt op gehoorzaamheid, deugd en religieuze moraliteit.

Groep B: bestrijdt de stelling. De nadruk ligt op de afhankelijkheid van de knecht van zijn meester en de eventuele impliciete maatschappijkritiek.

Vorbereiding (5–10 min)

Groep A richtvragen voor argumentatie:

- Waarom is de knecht een voorbeeldfiguur?
- Welke citaten uit het lied laten dit zien?
- Hoe verwijst de tekst naar de bijbel (ook wel: de schrift genoemd)?
- Wat zegt de schrift over het morele gedrag van de knecht?
- Is er sprake van kritiek op de hiërarchie?
- Waarom niet?
- Hoe wordt wreedheid tegenover dieren en knechten voorgesteld? Als regel? Of uitzondering?
- Waarom is dit onderscheid belangrijk?
- Kun je uitleggen waarom het lied je laat zien dat deugd en gehoorzaamheid belangrijker zijn dan sociale verandering?

Groep B richtvragen voor argumentatie:

- Wat betekent de gelijkstelling van knecht en paard?
- Welke gevolgen heeft dit voor hoe we naar de sociale positie van de knecht kijken?
- Kun je een citaat vinden waarin dit zichtbaar wordt?
- Hoe introduceert het lied een nieuw criterium voor goed gedrag, naast religie en rede?

- Wat zegt dit over de behandeling van knechten en of dieren?
- Kan het lied gelezen worden als kritiek op de bestaande hiërarchie?
- Welke passages suggereren dat gehoorzaamheid voortkomt uit afhankelijkheid en kwetsbaarheid, niet uit keuze?
- Kun je uitleggen hoe het lied laat zien dat de positie van de knecht vergelijkbaar is met die van een paard en wat dat betekent voor je interpretatie?

Debat (10- 20 minuten)

Groep A presenteert twee argumenten.

Groep B reageert en weerlegt.

Afsluiting

Klassikaal: bespreek dat beide lezingen mogelijk zijn, en dat deze interpretatieruimte de tekst interessant maakt.

Opdracht B aandachtspunten docent:

In de lesbrief over Juliana Cornelia de Lannoy kwam ook al een gedicht met deze titel aan bod! Wolff schrijft naar De Lannoys voorbeeld, maar waar De Lannoy een dialoog voert tussen haar verinnerlijkte maatschappelijke norm en de drang om te dichten, is Wolffs tekst anders: een terugblik op haar schrijverschap.

Draag Benali's hertaling klassikaal voor en laat de tekst tot z'n recht komen.

Eindtermen

Eindterm 1: De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. → Opdracht A en B.

Eindterm 2: De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. → Opdracht A.

Eindterm 6: De leerling gebruikt taal op een creatieve manier. → Opdracht B

Eindterm 16: De leerling toont inzicht in het gebruik van literaire middelen bij de interpretatie van teksten. → Opdracht A en B.

Eindterm 17: De leerling evalueert diens literaire ontwikkeling aan de hand van literaire teksten.
→ Opdracht B

Eindterm 18: De leerling legt verbanden tussen literatuur, maatschappij en cultuur.
→ Opdracht A en B

Eindterm 19: De leerling toont inzicht in historische Nederlandstalige literatuur.
→ Opdracht A.

H ERTALING

Abdelkader Benali

O RIGINEEL

Aagje Deken
en Betje Wolff

De knecht die het niet meer pikte dat de andere bewoners van onze aarde altijd onder uit de zak kregen

Ja, maats, noemt mij een watje
Lach mij maar uit
Noemt mij, tot in het gekke, getikt:
Ik blijf by mijn besluit:
Paarden moet je niet slaan. Net als
jij kennen ze pijn. Als kind was ik
al met deze dieren begaan. Die liefde
die ik voor ze voel, daar kan niets tegen op.
Omdat het gewoon is om dieren
honds te behandelen is dat nog geen
reden om dat zelf te doen. Denk toch
na. Zie ik iemand tegen een paard
tekeergaan dan voel ik het tot in de tenen.
Ik wil onmiddellijk in actie komen,
de dierenbeul temmen, hem fatsoen bijbrengen.
Komt een paard zwaarbeladen geen steek vooruit
dan komt mijn hart in het gedrang, wat zijn we waard
wanneer we dieren zo zwaar belasten dat ze nog
maar heel kort leven kunnen.
En wanneer het lastdier van ellende geen stap
meer kan verzetten dan beginnen we te tieren
en te schelden - alsof dat iets helpt!
Iets in ons, een heel donker kwaad, denkt
dat de wetten van zwaartekracht en energie
niet op dieren van toepassing zijn. Het toont
aan hoe klein ons verstand is, hoe kleinzielig ons hart.
Hoe dom eigenlijk. En kortzichtig. Wat is het antwoord
van de beul? Die slaat zijn frustratie van zich af met zweep,
geeft het dier een trap na, beledigt het tot op het bot.
En wanneer het dier aan zijn verwondingen bezwijkt
dan geeft de eigenaar het dier daar ook de schuld van.
En verlustigt zich het dier te zien sterven want het
heeft het verdiend. De mens heeft de dieren getemd,
het dier is aan de mens gewend - de vriendschap die is
opgebouwd, het heeft millennia gekost, is door de mens

De braave sleepersknecht

Ja, maats, noemt my een regte bloed,
Lacht my eens helder uit;
Noemt my, tot in het gekke, goed:
Ik blyf by myn besluit.
Ik wil de paarden zo niet slaan,
Zy voelen ook wel pyn;
'k Ben met de biesten zeer begaan,
En zal het altoos zyn.
Of 't heerschap hen den bek afrent,
Mag ik het daarom doen?
Die dolheid wierd my nooit gewent,
Ik ben van geen fatsoen!
't Harddraaven is een regte pret
Voor pluggen, voor geen heer;
(Of schoon men daar zo niet op let.)
En aan het paard komt de eer.
Ik ben nou maar een sleepers knecht,
Maar 't moeit my, 't doet my wee,
Als 't paard te veul wordt opgelegd,
En 't zwoegt voor kar of sleê.
Het stomme biest komt veur een sluis,
't Wil wel, maar kan niet voort:
Men vloekt, men tiert, men maakt gedruisch,
Puur of 'er dat by hoort.
Men zweept, men bruit het op zyn lyf,
Myn harte krimpt 'er afl
En wat is 't eind van dat bedryf?
Het biest sterft tot hun straf.
De schrift zegt: 'Een barmhartig man
Heeft deernis met zyn vee'.
'k Ben bly, dat ik wat leezen kan;
Hoe zelden ik 't ook deê.
'k Weet dat God, die de heerschappy
Der dieren ons beval,
Gewislyk onze tieranny

H ERTALING

Abdelkader Benali

O RIGINEEL

Aagje Deken
en Betje Wolff

eenzijdig opgezegd toen het hem goed uitkwam meer van het dier te vragen dan het aankan.

Al het verstand en gevoel dat de mens van nature bezit verlaat hem wanneer de natuur onder zijn ogen bezwijkt.

In wijze boeken staat geschreven 'een barmhartig man heeft deernis met zijn vee,' wat in gewone mensentaal betekent 'blijf met je poten van de dieren af'. Een groot lezer ben ik niet maar deze woorden staan in mijn hart gegrift.

Vroeger geloofde ik erin, nu niet meer: goddelijke gerechtigheid, de hoop dat lemand als puntje bij paaltje komt, de boel zal rechtekken waarmee ik bedoel dat God de Mens een lesje zal leren, hem een koekje van eigen deeg zal geven. Stel dat de mens een dag als gemuilkorfd paard kon leven, dan zou hij het wel laten. Helaas, het blijft bij fantasie. Of is de mens zo'n vreselijk doortrapt geval, dat ie eenmaal weer tot mens gemaakt, hij de narigheid die hij als paard heeft ondergaan zal gebruiken om zijn gram te halen op het paard? Is het niet vaak zo dat wie het meest heeft geleden ook het wreedst is?

Mijn advies is het dier te behandelen zoals jij behandeld wilt worden. Heel simpel eigenlijk. Zullen we dieren behandelen als een koffer die je maar alle kanten op kan smijten, dan gaat dat ten koste van ons vermogen tot voelen. Steeds minder weten we wat het betekent om er voor elkaar te zijn.

Die ongevoeligheid heeft gevolgen voor wie na ons komt en die ongevoeligheid maakt ons blind om gevoeligheid te zien in wie voor ons kwam.

Dus kappen met dat schelden en schoppen op dieren. De zorg voor het dier is wat mij betreft de hoogste vorm van naastenliefde. Sterft de liefde dan sterft alles. Mens en dier. Jij en ik.

Omtrent hun straffen zal.

'k Denk dikwyls: bles is net als ik;

'k Denk dikwyls: bles is net als ik;

Geef my een vriendlyk woord,

Dan doe ik in een oogenblik,

Schier alles zo als 't hoort,

Maar zo de baas onreedlyk is,

My uitschelt, plaagt, en zart,

Dan is 't by my ook alles mis,

Dan ben ik ook verhard.

De mensch, steeds raar in 't geen hy doet,

Vergt van een reedloos biest,

Meer reedlykheid, meer deugd, meer goed

Dan hy voor zich verkiest.

Ik doe, of schoon 't ook yder deedt,

Myn paard geen ongelyk.

Een plug, een godloos mensch is wreed,

Hy zy dan arm of ryk.

In 't slaafsch beroep vroeg opgebracht,

Kom ik in kluis noch kerk;

Doch doe 'k, zo ik myn pligt betracht,

Ook geen godsdienstig werk?

Uit: Aagje Deken en Betje Wolff, *Economische liedjes* 1781,
op [DBNL](#)

H ERTALING

Abdelkader Benali

O RIGINEEL
Betje Wolff

Gesprek met mijn opstandige zelf

Kappen nou, ken je plek; je maakt me gek. Wie of wat je ook bent, je grillige geestdrift schreeuwt om een hek. Je laat me schrijven in proza en in rijm, al heel jong had ik deze bug te pakken, je zat in me in de vorm van sprookjes, raadsels, een diep kwatrijn, vertaalde je jezelf naar die heerlijke vormen - vaten vol verhalen, en ik weet niet wat er eerder was, jij die zei dat er verhalen lagen te wachten, of de boeken waarin ik de verhalen vond die jij al ergens leek te kennen; wat er gebeurde, ik was nog maar een kind, was dat ik herkenning voelde, noem het thuiskomen, toen ik begon te lezen, en de boeken me opslokten, zoals de walvis Jonas - ook een oud verhaal.

Ik lag tot diep in de nacht te lezen, mijn moeder maakte zich zorgen, 'kind, je verliest je zicht,' wat ik niet zo goed begreep want door die vergezichten die de boeken me boden, zag ik scherper dan de adelaar ooit had gezien. Dus, ja, ik heb zoveel aan jou te danken, dat allesverslindende brein, rusteloos en niet in te tomen, altijd op zoek naar die kostbare dopamine, ik slokte boeken op zoals de pelikaan de vis - en nog was het je niet goed genoeg, je wilde altijd meer - ik begreep al vroeg wat verslavings-gevoeligheid is, dat intellect, het bijproduct van onmatigheid, bleef maar groeien en bloeien, zie het niet als een keurige tuin, eerder een overwoekerend veldje vol onkruid, waar genezende en giftige planten groeien, de doornen in de kop - dus hoe zal ik je noemen: verrukkelijke verbeelding, hoogdravende hersenkwab, chemisch ratjetjoe, georganiseerde chaos- het leven zelf, je dwong me - ja, dwang is echt het woord want ontkomen aan jouw briesende toon lukte niet - lateraal te kijken dan weer recht vooruit en ook weer links en rechts, je prikkelde me om te durven te verdwalen, om kennis helemaal uit China te halen - als een gids die al zoveel gezelschappen heeft begeleid, kwam je snel tot de kern om daarna oeverloos uit te weiden - en dat alles, die hele trukendoos aan inzichten schrijven met een hete naald, heeft me tot de schrijver gemaakt die hier verslag doet van haar strijd met jou, die mij dierbaar is, van wie

Aan mynen geest

o Ja ja , myn Geest! ik ben en blyf met u te onvreden;
't Is uit met myn geduld: denk niet my te overreden,
Om langer, quasi, niet te zien wat gy misdryft,
Het zy gy ernst of boert; in proze of verzen schryft.

't Is ongelooflyk wat ik heb om u verdraagen:
'k Moest met myne eerste jeugd my reeds van u beklagen:
Was 't niet door uw bevel, dat ik, nog maar een kind,
(Spreek, heb ik ongelyk?) de boeken heb bemind?
Hoe dikwyls voelde ik niet u myn gezondheid krenken,
Alleen door my, lang voor 't myn tyd was, te doen denken!

Wat heb ik menigwerf, gantsch slaapeloos, den nacht,
ô Al te vlugge Geest! verdrietig doorgebracht!
Wat zag ik menigwerf het scheemren van den morgen
Toen 'k nog geen denkbeeld had van kwellingen of zorgen!
Gy, gy zyt de oorzaak, ik herhaal het, gy alleen
Zyt de eenigste oorzaak van all' myn verdrietlykheên:
Heb ik, door u, elk uur, dat ik wist uit te spaaren,
Niet leerende verspild? zyn niet myn liefste jaaren,
(En zelden waart gy nog van mynen vlyt voldaan,)
Veel meer al leezend, dan al spelend my ontgaan?
Ontbeet ik zonder boek, heb ik by 't middagëeten,
Heb ik by 't avondbrood wel ooit myn boek vergeeten?
Leerde ik de lessen die myn broêr leerde, in 't Latyn,
Niet even glad als hy? al heeft dit weinig schyn:
't Is waar, 'k verstond die niet; (nu, dat was ligt' te leeren)
Kon ik zyn' gratias niet potzig reciteeren?

Zo beulde gy my af, hoe speelziek ik ook was:
Nu zal 't 'er alles uit; 't komt nu in 't rym te pas
'k Was naauwlyks dertien, en reeds een theologantje:
Dat ik geen nufje werd, geen wysneusje of pedantje,
Daar, zeker, ben ik u in 't minst niet voor verpligt;
Blymoedigheid! gy hebt dat goede werk verricht;
Hier wederstond gy hem; dit kost gy nooit gehengen;
Daartoe, myn Geest! wist gy my nimmer tog te brengen:

H ERTALING

Abdelkader Benali

O RIGINEEL

Betje Wolff

ik onafhankelijk wil zijn en toch niet los te maken ben - waar ik mee samen val om uiteen te vallen - een verkering die echt al veel te lang duurt!

Heel jong was ik en ik las al de grote werken en de kleine werken ik wist de denkers te citeren in hun oorspronkelijke taal, Latijn en Grieks las ik net zo makkelijk als Frans, ik kon sneller reizen dan de snelste postkoets, kwam overal op tijd aan en was dus altijd te vroeg - en lag soms wakker van het buitengesloten zijn want als er feest werd gevierd, dan hing ik liever in de hangmat, met een boek tussen mij en de zon - een parasol schijnt dat te heten.

Al lezend heb ik mijn kindertijd doorgebracht, een bijenkorf van gedachten - en toen ik op een dag zonder diploma de wereld inging, ontdekte ik heel veel zaken die me onbekend waren ik moest leren wat het leven is, ik neem je dat niet kwalijk, we hadden het goed samen - ik had er niets aan om Grieks te citeren om de lekke band mee te repareren, en bestelde ik een taart dan moest dat echt wel in plat Zeeuws anders werd ie niet bezorgd. Ik werd wat vreemd aangekeken om mijn buitenaardse manier van praten, ik werd nagewezen als dat meisje met het huppeltje in de pas en jaren later kwam ik oude vrienden tegen, die moesten bekennen dat ze geen herinnering aan me hadden - ik was mevrouw Afwezig.

Het spreekwoord zegt: 'Natuur wordt nooit geheel verzaakt'
Maar, dat 's niet alles wat met recht my geemlyk maakt;
'k Zal van die geemlykheid wel andre reden geeven:

Wie buiten u, myn Geest! heeft me immer aangedreeven
Om my met rymery te moeien? hebt gy niet
My magtig veel verteld 'van Parnas heldren vlied?
Van eeuwig blinkende laauwrieten? Phebus zoonen?
Van negen zusters die den Helicon bewoonen?
Van elfen cyters, fraai met klinkklaar goud besnaard,
Op wier muzyk de ziel wie weet waar heenen vaart?'
Zo vuurde gy my aan; zo had myn drift geen perken:
'k Las, nog geen tien jaar oud, al verzen van Van Merken:
Ja, 'k was nog naauw' in staat om, met myn kleine hand,
Een pen te houden, toen ik reeds in allen trant,
Onleesbre proeven gaf van recht erbarmlyk dichten;
En 't grappige stak dóór ook als ik dacht te stichten:
'k Zong menig herderslied; wel, 'k had myn tierig vee,
Spyt iemand in de buurt: ik zong van liefde en vreë,
Van fluit, van rozenhoed, van duizend mooie zaaken:
Gy Geest, gy zette my aan 't droomig verzen maaken,
Toen 't my, 't blyv' tusschen ons, veel beter had gestaan
Dat ik met myne pop, als 't schoolwerk was gedaan,
In 't woelig kinderspel verheugd had deel genomen:
Waarom wist speelzucht u niet beter in te toomen?
Ligt' had gy me in 't vervolg zo niet geplaagd, myn Geest:
Wat konde ik zonder u gelukkig zyn geweest!

Het lachte me alles aan in 't lieve kinderleven;
En heb ik menigmaal wat katekwaads bedreeven,
'k Werd juist niet hard bestraft: het heugt my nog, ik was,
Myn speelgenootjes! by u allen in de klas.
Goed geefts; steeds wel te vreen; afkeerig van 't krakeelen,
Mogt ik in all' myns broers en zusters gunsten deelen.
Hoe heeft die schrandre vrouw, myn moeder, my bemind!
Myn vader had my lief; geen wonder - 't jongste kind!
Zo is die staat, die zo veel zoets my moest verleenen,
Door uwe grilligheid, vry ongemerkt, verdweenen.

H ERTALING

Abdelkader Benali

O RIGINEEL

Betje Wolff

En toch: ik zou niets liever willen. Mocht ik het overdoen dan deed ik precies hetzelfde, alleen met meer overtuiging, want wijsheid is dat je het onbekende met nog meer zelfvertrouwen omarmt, wetend hoeveel wijsheid het oplevert om er helemaal voor te gaan en niet aan de zijkant te blijven staan. Een muurbloempje was ik niet, hoor. Ik had er ontzettend veel plezier in om te spreken, dialogiseren is het moeilijke woord - juist in de debatclubs kwam ik uitstekend tot mijn recht, ik sprak graag over mensenrechten, over gelijkwaardigheid, de gedachte dat de knecht en de edelman op gelijke voet kunnen staan sprak mij aan, en dat vrouwen, meisjes ook, in diezelfde mate gerespecteerd dienen te worden, als volwaardige leden van onze bij vlagen nogal onwetende samenleving, dat sprak me allemaal aan - je hebt moderne ideeën in me weten te ontbranden, je hoefde er niet veel voor te doen, de boeken die ik kreeg aangereikt zorgden voor vermaak ook voor verstand - en daar doe ik graag verslag van.

Maar, dat gy my, ook na myn kindsheid, nooit verliet,
Daarvan beklag ik my vooral; waar' dat geschied,
't Ware all' nog wel geweest; 'k zou niet eens meer weeten
Hoe ongevallig ik die dagen heb gesleeten.
Gy weet, de dwaasheên, die toegevendheid, misschien,
In 't altoos woelig kind wil door de vingren zien,
Bestraft zy billyk in een meer gevorderd leven;
Dan, verre van my met myn kindsheid te begeeven,
Hebt gy my, jaar op jaar, al meer vervolgd, gekweld,
En wat u weêrstand bood, myn Geest! gy hield het veld:
Had gy nog maar, daar ik tog smaak vond in het leezen,
Dat zo gelaaten, 't zou nog in te schikken weezen:
Elk heeft, zo 't schynt, al iets dat hem het meest vermaakt:
't Is als het spreekwoord zegt: 'Die kiest dat deze wraakt'.
'Elk', zegt Camphuizen, 'elk heeft zyn byzonder dryven'.
't Stond als een kind my vry, dat durf ik onderschryven,
Maar 't voegde, als juffer, niet myn' tyd duste besteên:
Mistrouwt gy my? ei vraag dan 't oordeel van 't gemeen;
('t Is me onverschillig in wat staat gy dat wilt zoeken:)
't Geen ieder zegt, myn Geest! zoudt ge u zo ver verkloeken
Dat gy dit wederspraakt? wel hoe verwaant waar' dit!
Verliezen moet gy 't, wyl party als rechter zit:
Hier is het vonnis; wilt gy 't ook in voorraad weeten?
'Een dame is wys genoeg die geen malloot kan heeten'.
Daar is maar ééne kunst die men van haar begeert;
Waarin men gaarne ziet dat zy is uitgeleerd;
't Is l'art de plaire, een kunst die harten weet te streelen:
Indien zy taamlyk wel een kaartje meê kan speelen;
Indien zy Engelsch leest, en zo wat Fransch verstaat,
Wêl zingt, bevallig danst, wat schaakt; wel, inderdaad,
Dan is men zeer voldaan van haare kundigheden:
Indien zy zig met smaak laat kappen en laat kleeden;
En is zy nu en dan een weinigje coquet,
Noem haar dan 't sieraad van concertzaal en salet.

De vrouw werd om den man, (dat zo voortreflyk wezen!)
Juist wel niet ter slaavin te strekken - hem te vreezen;
Daar is, in Cats zyn tyd, misschien wat aan geweest;
Maar nu is 't ouderwets; dit stemt gy toe, myn Geest?

H ERTALING

Abdelkader Benali

O RIGINEEL

Betje Wolff

Je bent niet gestopt met uit te dagen. Nu ben ik volwassen en kan ik op eigen benen staan. Ik weet wie jij bent. Sterker nog: jij weet wie ik ben. Je weet wat je aan me hebt. Je respecteert me en toch houd je ook niet op met mij plagen en me overvragen. Ik ben aan je gewend. Je grillen en je nukken. Je trucs en je verleidingen.

Je hebt ervoor gezorgd dat mijn honger eeuwig was, dat ik altijd dorst had naar meer. Daarvoor moet ik je bedanken. Verveeld heb ik me zeker niet. En al die keren dat ik me eenzaam heb gevoeld omdat ik geen raad wist met het talent dat me in de schoot geworpen leek - die slapeloosheid durf ik te relativeren. Het is goed zo. En nu moet ik weer snel door.

Dat Turksche denkbeeld strydt met onze zachter zeden;
Wordt in 't beschaafde Euroop' verdreeven of bestreedden;
Het is ondraagelyk voor onzen kieschen smaak:
De vrouw werd, welk eene eer! den manne ten vermaak';
Hy schreef haar deze wet in 't weelig hof der zinnen:
'Geen vrouw mag denken; neen, zy moet niets dan beminnen,
En ons bekooren door 't bevallig aangezicht'.
Natuur stemt deze wet; beminnen is haar pligt.

Elk die de denkwys kent van onze fraaie Heeren,
Weet, dit is alles wat zy ooit van ons begeeren,
Indien wy hoopen om met hunne waarde hand
Vereerd te worden; zie, dus gaat het hier te land,

Wat meent gy, heb ik reën om zeer misnoegd te weezen?
Had ik toch nooit een boek dan d'almanach geleezen,
Of een party romans, die ons, in overvloed,
't Galante Frankryk zendt! ik had het eens zo goed:
Had ik maar nooit gedacht! maar altoos, denken, denken,
Als stilte en eenzaamheid my haar gezelschap schenken,
Wel dat lykt nergens naar; ja 'k zeg 't u ten verwyte:

Hoe groot is wel 't getal der denkers in deez' tyd,
Daar elk zig bezig houdt met loutre beuzelingen?
Versta my wel, myn Geest, 'k moet dit vooruit bedingen,
'k Spreek van den grootsten hoop; dat 's eens vooral gezegd,
En gaarne zag ik my met reden wederlegd.

Beminnelyke kunst! vermogende art de plaire!
Indien ik nooit myn' tyd verpraat had met Bruyëre
Had ik nooit my dear Pope tot mynen vriend gemaakt,
Dan ware ik ook misschien in uwe gunst geraakt:
'k Was levendig genoeg om dit met grond te hoopen:
Maar ja, nu is 't te laat; nu gaan myne oogen open.

Zo gy, o myne jeugd! die reeds voorlang verdween.
Nog eenmaal wederkwaamt, wy zouden, als voorheen,
Den tyd niet kwisten in die peinzende vermaaken;
Die 't pryzen wou die mogt; die 't laaken wou kon 't laaken.

H ERTALING

Abdelkader Benali

O RIGINEEL

Betje Wolff

Aanklagen. Benoemen. Scherper duiden. De boel opjutten. En hier en daar ook wat kalmeren. Ongrijpbaar zijn in een harde tijd waarin alles grijpbaar en tastbaar moet zijn - dat is een best wel pittig program.

Wat is er mis met ambitie? En soms wat hardhoofdigheid?

Al was het maar als bescherming tegen een ieder die denkt mij in een mal te kunnen drukken. Ik laat me niet gek maken.

Wel had ik my du ton van u bediend, myn Geest,
Wy waren de assemblées ook ligt' ten roem geweest;
Met wat bevalligheid had gy my kwaad doen spreeken!
Hoe aartig had ik niet de onmerkbaarste gebreken
Met kleuren opgehaald! ja geen vriendin gespaard;
Dat werkje waar' door ons ook al zo fiks geklaard,
Als door zeer veelen, die 'k nu juist niet op zal noemen:
Gy kent der ryken smaak; he! 'k had dan mogen roemen,
'Dat my deez barones, die burgemeesters vrouw,
Zeer veel beleefdheen deed': zie daar, myn Geest, dan zou
Ik mooglyk zyn verpligt aan uwe gunstbetooning;
Wat kreeg ik dan bezoeks in myne stille woning!
Wat werd ik dan gegroet door lieden van fatsoen!
Wat zouden zy, om stryd, my al beleefdheen doen!

In ernst, gy weet niet half hoe veel verdrietlykheden.
Ons overkomen als we aldus den tyd besteedden:
Deez vindt ons veel te vif; die trotsch en zeer pedant:
Zodra eens iemand zegt: 'Die vrouw heeft veel verstand;
Haar oordeel is gezond; zy heeft met smaak geleezen'
En 't geen zy schryft dat wordt door kundigen gepreezen,
Dan schuwte, dan vliedt men ons, als zeer onaangenaam...

Uit: Betje Wolff, *Aan mijnen geest*, 1774, op [DBNL](#)

HISTORISCHE KLASSIEKERS

Lesbrief

Aagje Deken en Betje Wolff

Introductie

Aagje Deken en Betje Wolff waren misschien wel de bekendste schrijfsters uit de achttiende eeuw. Misschien heb je al kennisgemaakt met hun briefroman *De historie van mejuffrouw Sara Burgerhart*. Na het overlijden van Wolffs echtgenoot trokken de twee vriendinnen bij elkaar in en begonnen samen te schrijven. Ze woonden in een klein huisje in de Rijk en moesten rondkomen van een beperkt inkomen, waardoor ze veel moesten schrijven om zichzelf en hun huishouden te onderhouden.

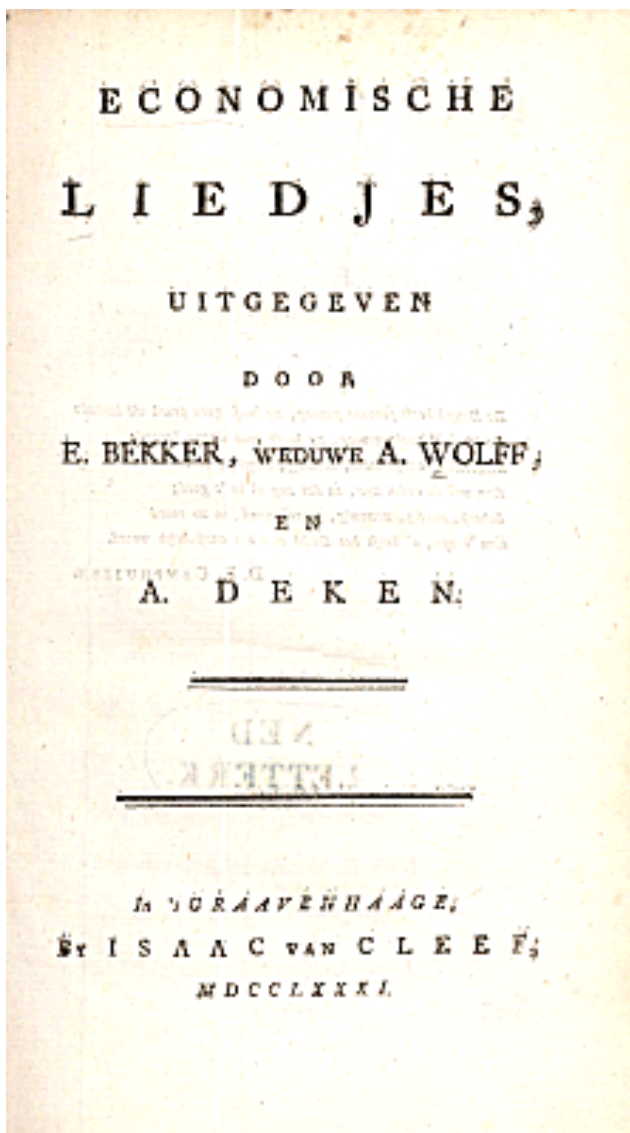
In deze les lees je twee minder bekende teksten. Eén komt uit *Economische liedjes*, een bundel die ze schreven in deze moeilijke periode. De andere is 'Aan mijn geest', waarin Betje Wolff terugkijkt op haar ontwikkeling als schrijver.

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief
AAGJE DEKEN EN BETJE WOLFF

Opdracht A *Economische liedjes* van Aagje Deken en Betje Wolff

1. Bekijk op DBNL de inhoudsopgave van *Economische liedjes*. Noteer minstens drie personages die je in deze bundel tegenkomt. (bron: https://www.dbnl.org/tekst/wolf016econ01_01/index.php).
2. Lees de fragmenten uit de opdracht van de auteurs op de volgende pagina's. Voor wie hebben zij deze bundel geschreven? Welke boodschap wilden zij hun lezers meegeven?

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief
AAGJE DEKEN EN BETJE WOLFF

Fragmenten uit de opdracht van de auteurs

Aan wien wyde wy deez' Liedjes?

Aan een ryk aanzienlyk man,

Die haar voor de slangebeeten.

Van de Nyd bevryden kan?

Plaatzten wy een aadlyk wapen,

Voor den Opdragt, (dien ik meen

Deezen avond af te schryven

Word ik niet verhinderd,) neen!

[...]

Wy bewyzen aan het Menschdom:|

'Deugd alleen geeft zuivre vreugd.

Dat me in alle levensstanden

Zeer gelukkig leeven kan,

In zyn jeugd en grys van jaaren;

Dat de Boer, en de Ambagtsman,

Dat de brave Vrouw, en Moeder,

Dat de Jongling, dat het Kind,

Zo zy elk hun pligt betragten,

Overal 't genoeg vinden.

[...]

Zingt nu, waarde en nutte leden

Van de groote Maatschappy!

Zingt met liefelyke stemmen:

'Hy die dankbaar is, is bly'.

Gaat niet zuchtend door dit leven;

Waant niet dat zwaarmoedigheid

Godsdienst is, neen landgenooten,

Mydt de strikken die ze u spreidt:

Dient den God van liefde en blydschap
Met een opgeruimt gemoed.

3. Lees de hertaling en de oorspronkelijke tekst van het liedje 'De braave sleepersknegt' zorgvuldig. Bespreek met degene naast je welke boodschap de tekst volgens jou heeft. Zit er een duidelijke moraal in? Welke?

4. Debatoefening 'De braave sleepersknegt'

Je docent deelt je in een van de twee groepen. Bereid jouw beurt voor en debatteer over de stelling: 'Het liedje is vooral braaf en moralistisch'. Je krijgt richtvragen van je docent die je helpen bij de voorbereiding van je beurt.

Opdracht B De drang tot dichten: gesprek met mijn opstandige zelf

Waarschijnlijk schreef jij op de middelbare school weleens een lees-autobiografie: een verslag waarin je beschrijft hoe jij je als lezer ontwikkeld hebt. Was je een boekenwurm of een boekenmijder? Een allesverslindende lezer die geen genoeg krijgt van boeken? Of lees je alleen 'omdat het moet' voor school?

In de tekst die in deze opdracht centraal staat lezen we over een mateloos nieuwsgierige geest die de ik-verteller tot wanhoop drijft maar haar toch ook veel opgeleverd heeft. De ik-figuur blikt terug op haar ontwikkeling als lezer en schrijver en vraagt zich af hoe ze zo ver gekomen is. Abdelkader Benali schreef een hertaling van Betje Wolfs 'Aan mijn geest'. Hij noemde de tekst: 'gesprek met mijn opstandige zelf.'

Luister naar de voordracht van je docent van 'Gesprek met mijn opstandige zelf' of lees zelf de tekst.

1. Welke indruk krijg je van de geest van de ik-verteller uit de hertaling? Herken je eigenschappen hieruit bij jezelf?
2. Welke metaforen gebruikt Benali in zijn hertaling voor creativiteit of verbeeldingskracht? Geef voorbeelden uit de tekst.
3. Klasgesprek: is creatief-zijn een gave? Kun je creatiever worden, of ben je het, of niet?
4. Zoek op internet op wat het verschil is tussen divergent en convergent denken. Leg het uit door gebruik te maken van de metaforen uit de tekst van Benali / opdracht 2.
5. Geef jezelf advies over hoe je beter met je creativiteit kunt omgaan. Bedenk of je bij jezelf vooral het divergente of het convergente denken wilt versterken. Werk je advies uit in de vorm van een tweegesprek met je eigen geest en gebruik daarbij zelfgekozen metaforen voor beide denkprocessen.

